

KRITIČARI O AMIRU BRKI

Priredio:
Dr. Muhidin Džanko

Tešanj, 2020.

Izdavač
Opća biblioteka Tešanj

Urednica
dr. Almina Alagić

Recenzenti
Dr. Enver Kazaz & dr. Edin Pobrić

ISBN: 978-9958-895-54-8

NISIM ALBAHARI: KOMUNIST, ANTIFAŠIST I TRAGIČNO

1.

U knjizi¹ *Ideja bosanske nacije i druge teme* napisali smo: "Biti *fanatični antikomunist* - danas je to, nakon svega, anahrono. Figurirao je *antikomunizam* kao *borbena parola*, između ostaloga, kao nešto *dinamično* u odnosu na svijet tzv. državnog socijalizma, a ovdje, na prostorima *ex Jugoslavije*, prije svega, u kontekstu pojave i ekspanzije nacionalnih partija te u izbornom ambijentu iz 1990. godine. Ona je, ta mobilizacijska parola, *sada* i *ovdje*, međutim, *svoje odigrala* i nema više, čini se, nakon svega, masovno privlačnu snagu. Oni, revnosni protagonisti *tog antikomunizma* kao anahronizma, o tome kao da ništa ne znaju: *nigdje*, pa ni u Zapadnoj Evropi, nakon fascinacije ili histerične opčinjenosti padom *Berlinskog zida*, odnosno, nakon iživljene recepcije njegovih simboličkih značenja i nakon iskustava s *novim stvarnostima* koje su suoblikovale *nove* prokapitalističke tranzicijske politike te *nove* postkomunističke geopolitike, više *nije u trendu taj poklič*: euforija je *prošla*, pa niko više ni u predizornoj i postizornoj demagogiji *ozbiljno* ne računa sa *antikumunističkim obrascima zaludivanja*." Tim uvidima i tvrdnjama dodali smo: "Niko to *ozbiljno* ne čini što je, svakako, i razumljivo osim u zlotvorenoj optici nacionalističkog, neonacifašističkog i *uopšte* protudemokratskog sunovrata u vrtloge malignih anahronizma poput postsocijalističkih nekrofilija, mizantropija, ksenofobija, sakralizacija nacionalnih utvara, primitivnih konzervativizama i vitalizacije starih mitologija. Kao politička parola, *antikomunizam* jeste, dakle, i *ovdje* - nakon svega što se dogodilo na tlu *ex Jugoslavije* i na tlu Bosne i Hercegovine - uveliko istrošena. Ona je *u osnovi* svoje *odživjela* nakon agresivnih ratova i sa surovom *prvobitnom akumulacijom kapitala*, odnosno sa *divljom*, okrutnom i, reći ćemo tako, manijakalno *kleptokratskom* i *mafjaškom* privatizacijom i rekapi-talizacijom postsocijalističkih društava - društava koja su, dakle, iskusila i s bol-

1 Tekst koji slijedi govori o knjizi: Brka, Amir (2018) *Nisim Albahari, tragični revolucionar*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje.

nim traumama iskušavaju moć opsesivnih, neobuzdanih, histeričnih, fanatičnih, pa i sumanutih *htijenja* novih oligarhija - novih plutokratija, politokratija i nacionalističkih etnokratija."

Nije, međutim, sklonost ka infekciji erosom *fundamentalističkog antikomunizma* ni u *bosanskoj svakidašnjici* sasvim nestala: naprotiv, u njoj postoji i u njoj poprima multiverzične izraze. Jedan od njih demonstrira se u *bezobzirnoj i bestidnoj reviziji* historije komunističke ljevice i s njom povezanog *antifašizma* koji se objektivirao u formi partizanske i narodnooslobodilačke borbe na tlu Jugoslavije i Bosne i Hercegovine u toku Drugog svjetskog rata. Pjesnik Amir Brka zna za *tu reviziju* koja se događa i u historiografiji i u angažmanu *troglave etnokratije* te njenih ideoloških apologeta: no, on se protivi njenim kreatorima i njihovim aspiracijama. Eksplicitan je u *tom protivljenju*, kao što je eksplicitan i u protivljenju onome što naziva *kultura selektivnoga pamćenja* (str.16) koja se ozbiljuje, između ostaloga, i kroz promjene naziva ulica, pa će, na primjer, s protestom pisati: "Nakon oslobođenja ime Šaloma Albaharija nosila je jedna ulica u Sarajevu - do 1993. kad joj je vraćeno prethodno ime Ćemaluša. Uz odsudni otpor srpskim pokušajima okupacije Sarajeva i uništenja njegova stanovništva 1992-1995. godine, istovremeno se, dakle, pod opsadom odvijala i anti-antifašistička redefinicija sarajevske mnemotopije." (str. 80) No, razgovijetan je, nedvosmislen i eksplicitan i u svojim *pozitivnim*, a ne samo kritičkim aspiracijama: "Prioritetno mi je, dakle, da u našoj katastrofičnoj suvremenosti doprinesem očuvanju ideala s kojima su antifašisti, u samopožrtvovnoj borbi tokom Drugoga svjetskog rata, u Bosni i Hercegovini prije svega, predvodili oslobodilački pokret i spašavali ljudski sadržaj čovjekova svijeta." (str. 165)

2.

Brkina knjiga bavi se *lokalnom temom*, a motivi s kojima se upušta u istraživanje i njeno pisanje jesu, takođe, oblikovani u *lokalnom kontekstu*. Poima, zapravo, *stogodišnjicu rođenja Nisima Albaharija* (str. 16) i svoj rad na njegovoj političkoj biografiji kao, kako kaže, *priliku*, s jedne strane, za "... afirmaciju izrazito značajne antifašističke komponente u ukupnome tešanjskom civilizacijskom *simboličkom kapitalu* ..." (str. 16) i, s druge strane, kao *priliku*, a to smatra *nužnim* (str. 16), "... da se i jevrejskoj sastavnici u povijesti Tešnja posveti dostojna pozornost, kako bi ona bila optimalno rasvijetljena i u memoriju trajno unesena. Tešnjaci su ovu svojevrsnu arheološku gestu dužni sebi samima ...". (str. 16) Smatra, pored toga, kako postoji *potreba* "... za civilizacijskim suočenjem sa traumatičnom istinom o tragičnom iščeznuću cjelokupne do Drugoga svjetskog rata preostale tešanjske jevrejske zajednice, što se *zbito* u onom kobnom danu prije 75 godina." (str. 16)

No, Brkini vodeći motivi, njegov angažaman ozbiljen u obliku knjige o kojoj govorim i njegov otpor falsificiranju historijskih zbivanja koji se demonstrira u ovom rukopisu ne ostaju u okvirima Tešnja te *tešanjskog kraja* i, s druge strane, ne događaju se na apstraktnoj razini retoričkog ili deklarativnog protivljenja: iako se u ovoj knjizi ono konkretizira kroz osebujno istraživanje - kroz istraživanje ubijanja Jevreja i njihovih porodica iz Tešnja koje su izvršili hrvatske ustaše - hrvatski nacifašisti i ustaška nacifašistička vlast - ima, svakako, njegovo protivljenje *pomoćnom revizionizmu* nesumnjivo *translokarno značenje*: ilustrira, zapravo, kako se *uopšte* s proemancipatorskog, procivilizacijskog i humanističkog stajališta treba odnositi prema svakom falsificiranju historije i posebno antifašističke tradicije.

Nije, međutim, *taj poduhvat* bio bez političkog rizika i utoliko što se Amir Brka s kritičkim preispitivanjem odnosi prema dosadašnjim saznanjima i tumačenjima pogroma Jevreja kao i prema *živim* revizionističkim reinterpetacijama uloge pojedinih ličnosti među tešanjskim muslimanima u njihovoj genocidnoj likvidaciji. Pisati o tome i, uz to, u tom kontekstu pisati o jednom Jevreju, komunisti, antifašisti i revolucionaru, o, dakle, Nisimu Albahariju, a on je za Brku "... jedan od najprominentnijih Tešnjaka uopće i najistaknutiji sin ... nevelike tešajske jevrejske zajednice što je šezdesetak godina egzistirala i utkivala se u identitet grada ..." (str. 16) - to podrazumijeva, pretpostavljamo, da je Amir Brka morao sakupiti i izvjesnu *dozu odvažnosti* te prihvatiti očekivanu *dozu sopstvene inkomodacije*.

Pokazuje se *ta odvažnost* i u tome što Amir Brka nema *strahopoštovanja* prema *etabliranim autoritetima* - on se, zapravo, ne libi da kritički propituje njihova gledišta i da - nasuprot njima - oblikuje vlastita stajališta. Ilustrirajmo ozbiljenje *kritičkog diskursa* kao važne komponente Brking rukopisa. Smatra, na primjer, da "... više je nego čudna ..." (99) tvrdnja Ive Goldsteina² "... o 'otvorenim izljevima' *bošnjačkoga antisemitizma* do kojih, kako on kaže, 'dolazi od 1917, nakon što je britanska vlada objavila Balfurovu deklaraciju. U tome prednjače sarajevski časopis *Behar* (izlazi od 1900) i kasnije panislamistički orijentirani mostarski *Biser* (od 1912).' " (99)³

2 Iznosi je u "... dijelu knjige *Židovi u Zagrebu 1918-1941*. naslovljenom 'Antisemitizam tridesetih: najava strahota' ...". (99) Goldsteinova knjiga objavljena je u Zagrebu 2004. godine.

3 Brka poriče utemeljenost *navedene tvrdnje*: "Sarajevski *Behar* prestao je, naime, izlaziti u februaru 1911, dok je mostarski *Biser* izlazio od sredine 1912. do sredine 1914. godine, a obnovljen je nakon rata i objavljivan samo tokom 1918; posljednja sveska je četverbroj (21-24) za novembar i decembar. Ali u brojevima iz 1918. godine nema niti jednoga članka koji bilo kako govori o Jevrejima, a kamoli da postoje izljevi *antisemitizma*. ... Reakcija na različite forme snaženja cionističkih ideja u Bosni i Hercegovini, prvenstveno u Sarajevu, zbiva se tek od sredine februara do sredine aprila 1925. godine - kao poziv na bojkot jevrejskih privrednika." (100) U kratkom objašnjenju te reakcije koja nije imala značajnije praktične reperuksije na tradicionalno dobre odnose između Bošnjaka i Jevreja Brka se, između ostaloga, poziva i na uvide - meritornog i neopravdano zaboravljenog - historičara Borisa Nilevića. (100)

Kritički se odnosi, uzмимо, i prema nekim gledištima Muhameda Hadžijahića iz 1971. godine: "... 'Prvi alarm protiv progona Cigana došao je u prvoj polovici jula 1941. iz Tešnja', piše ... Muhamed Hadžijahić, pa iznosi da je u Sarajevu tada formirana *stručna komisija* koja je sačinila 'elaborat u obranu Cigana koji bi onda bio predat njemačkim i ustaškim vlastima', a elaborat se zasnivao na tome 'da se i tzv. bijeli Cigani imaju smatrati dijelom muslimanske populacije', te su, dakle, i oni *arijevci*." (164) Nasuprot Hadžijahićeovom tumačenju, Amir Brka između ostaloga piše: "Ovaj elaborat predstavljao je svojevrsni 'amandman' na *rasne zakone* Reicha i NDH, pa je, na taj način, zapravo, ova *stručna komisija* iskazala suštinsko prihvaćanje tih zakona. ... Uz niz pitanja što se povodom ovoga teksta otvaraju, temeljni je problem u tome što izdvojiti jednu 'genetičku skupinu' i priključiti je *odabranoj rasi*, a program u kojem su druge *skupine* predodređene za istrebljenje ničim ne dovoditi u pitanje - znači potvrditi ubilačke principe rasizma." (164) A, s druge strane, "... upravo u sudbini tešanjskih Roma ..." (164) pokazuje se "... istinski rezultat ..." (164) *alarm*a o kojem govori Hadžijahić - opisuje *tu sudbinu* Advan Hozić: "Sve njih, koje su uhvatili, ljude, žene i djecu, ustaše su otjerale u logor Jasenovac. Niko od njih više nije viđen. Sve su ih ustaše poubijale." (164)

Nije, na primjer, mogao ostati *ravnodušan* ni prema jednom stanovištu filozofa - estetičara i univerzitetskog profesora Predraga Fincija. Uočio je, zapravo, Amir Brka da je Nisima Albaharija, "... uz Emerika Bluma kao privrednika ..." (294), Predrag Finci "... naveo kao najistaknutiji primjer jevrejskoga političara u Bosni i Hercegovini nakon Drugoga svjetskog rata - imputiravši mu sve što Albahari nije bio, i to kao banalno difamirajuću intenciju ka 'lakšem ostvarenju karijere'. Vrijednosnu preferenciju sa koje ovako čini autor je sâm indicirao: 'Nakon iskustva Holokausta i formiranja države Izrael, kada je većina cionistički orijentiranih Židova napustilo tadašnju Jugoslaviju, a ostali oni koji su bili iz mješovitih brakova ili gorljivo komunistički nastrojeni, težnja k asimilaciji je postala dominantnom.'" (294.) Brka replicira Predragu Finciju: "... trebalo bi biti jasno da Nisim Albahari nije bio iz *mješovitoga braka*, da nije težio ka asimilaciji, da nije samoporicao svoj jevrejski identitet, nego da je pripadao mnogobrojnijim bosanskohercegovačkim Jevrejima koji su odabrali put socijalizma kao općenacionalnoga rješenja ...". (294)

3.

Rekli smo da se Amir Brka u *kritičkom diskursu* odnosi prema *dosadašnjim* saznanjima o genocidnom pogromu Jevreja koji su rođeni u Tešnju ili su pred Drugi svjetski rat u njemu živjeli. Uočimo i akcentirajmo: morao je *uložiti ogromni istraživački trud* da bi otkrio, prikupio i konsultirao *zadivljujuće brojne izvore* čiji

su autori i Jevreji i osobe drugih etničkih pripadnosti (svjedoči o tome opsežna bibliografija koje je navedena u knjizi) kako bi onda mogao, a na to pretendira, nakon što je u prvom djelu knjige prezentirao jednu konciznu rekonstrukciju procesa doseljavanja Jevreja na južnoslovenske prostore i posebno u Bosnu i Hercegovinu, otkloniti - u njima uočene - nehotimične netačnosti, previde, nepreciznosti i omaške te ponuditi svoje uvide u kojima se navode s *imenom i prezimenom* te s kratkim biografskim podacima Jevreji iz Tešnja koje su ustaše ubile u Jasenovcu i na drugim mjestima. (119) On ih, dakle, ne dehumanizira tako što bi njihov *genocidni pogrom* prikazao samo kroz puki, kroz, zapravo, deperosnalizirani *statistički iskaz*.

Preokupira ga, pri tome, jedno od centralnih pitanje kojima se u knjizi bavi: *kako je bila moguća*, mada je bio "... duh univerzalnosti i kozmopolitizma ... osvjedočeno svojstven Tešnjacima ..." (136), a *taj duh* u "... svojoj antropološkoj dubini ..." (130), kaže Brka, "... predstavlja izraz onoga što ću odvažno, ali ne bez historijskoga pokrića, imenovati *duhovnim etimonom* Tešnjakā ..." (130), i nasuprot "... ukupnom *raspoloženju* tešanjskoga stanovništva spram NOP-a ..." (136), genocidna likvidacija kako malobrojne jevrejske zajednice tako i Roma u tešanjskom kraju, kako su, dakle, "... sva ova jeziva ljudska stradanja u Tešnju ipak bila moguća ..." (136) i *ko je* odgovoran među *onodobnim* Bošnjacima za tu likvidaciju? Genocidna zlodjela nad Jevrejima i Romima, a u "... Tešnju je 23.9.1942. godine *konačno rješenje* bilo temeljito izvršeno: ovaj je grad tog dana bio *Judenfrei!* ..." (140), piše Brka, "... dogodila su se stoga što tada *Smrt je Majstor iz Njemačke*, kako glasi stih iz pjesme *Fuga smrti* jevrejskoga pjesnika Paula Celana, a *Majstor* je u Tešnju imao *prilježnoga zastupnika*." (136) Taj *prilježni zastupnik* bio je Adem-aga Mešić. Otuda, uzmimo, i Samuel Pinto piše: "U septembru 1942. god. odvedeni su svi (22) Jevreji u Jasenovac i Gradišku odakle se nije niko vratio, tako da u Tešnju danas nema ni jednog Jevreja, jer su svi streljani po dobrovoljcima - ustašama doglavnika Ademage Mešića. Njihova imovina je opljačkana i podijeljena dobrovoljcima Ademage Mešića." (104)

Brka je, međutim, u odnosu na formulaciju koju publicira Samuel Pinto u svojim formulacijama eksplicitniji i konkretniji. Rekli smo, podsjetimo na to, da se Amir Brka eksplicitno suprotstavlja falsifikatorskim i osmišljeno revizionističkim *slikama* uloge pojedinih osoba među Tešnjacima u genocidnoj likvidaciji Jevreja, ali istodobno demontira i *takve slike* o pogromu Roma. Brka, zapravo, u žiži svog napora na dekonstrukciji *takvih slika* drži *lik i djelo* Adem-age Mešića. Odbaciće s brojnim argumentima htijenja njegovog amnestiranja i, recimo tako, *usamljene*

*pokušaje njegovog službenog rehabilitiranja*⁴ te doći do eksplicitnog zaključka: "Mešić je, evidentno, na svaki način odgovoran i za pogubljenje tešanjskih Jevreja koji su se *preпусти* sudbini (Hozić), jer je u tom vremenu *sudbina* svih što nisu odlučili ili - kao starci, žene i djeca - nisu mogli pružiti otpor imala samo jedan mogući epilog: *smrt!* Određivao je takvu sudbinu zloduh u Adolfu Hitleru utjelovljen, a ostvarivana je ona preko različitih posrednika, kako na koju stranu po Evropi. Linija posredovanja smrti iz Berlina prema Tešnju išla je preko poglavnika Pavelića i doglavnika Mešića." (136)

4.

Monografska riječ Amira Brke o političkoj biografiji Nisima Albaharija izgovara se, svakako, u *kontekstu*: oblikuju ga, s jedne strane, uvidi u onodobne prakse antisemitizma, rastućeg nacifašizma i kasnije genocidnog ubijanja Jevreja i, s druge strane, uvidi u djelatnosti pripadanika Komunističke partije Jugoslavije na tlu Bosne i Hercegovine. Obje komponente *tog* i *takvog historijskog konteksta* suformatiraju politički profil i *životnu sudbinu* Nisima Albaharija. Utiču na njegovo mišljenje i djelovanje u ranoj ili formativnoj fazi: već u kasnoadolescentnoj dobi - nakon što je izbačen iz *cionističkog pokreta* kojem je zakratko pripadao⁵ - Nisim Albahari djeluje unutar organizacija *napredne omladine* koje figuriraju pod utica-

4 Brka upozorava da *postoji* "... i tendencija da se ustaška zlodjela što su u Tešnju izvršena u potpunosti zaniječū. Uglavnom se ovo odvija u prostoru usmenosti, a zasniva se na relativizaciji Mešićeve uloge - tipa: *jest on bio doglavnik, ali ne samo da nikakvi zločini u Tešnju nisu počinjeni nego je upravo on štitio cjelokupno stanovništvo, te je Mešić, stoga, pozitivna povijesna ličnost*. U novije vrijeme ovakve konstatacije *omaknu se* i nekim političarima koji, bez ikakvoga osjećaja ljudske odgovornosti, u svojoj ubogoj provincijalnosti dnevno manipuliraju svime čega se dohvate; u sarajevskom magazinu *Dani* oglasilo se 2015. i kvazižurnalističko trabunjanje u kojemu je Mešić prikazan čak i kao antifašista, doglavnik koji je pomagao partizane; ima tu i slikar Ahmet Hundur koji je uradio doglavnikov portret što je u manifestaciji *Dani grada Tešnja* 2015. bio izložen u jednoj javnoj ustanovi, pa odatle i u zgradu Općine prenesen, i to na taj način da ga je uvrstio u kolekciju svojih portreta tešanjskih gradonačelnika - iako Mešić nikada nije bio na toj funkciji; u stalnoj muzejskoj izložbenoj postavci, koja namjerava kroz najznačajnije momente *reprezentirati* prošlost Tešnja, velika je Mešićeva fotografija, a u priloženoj afirmativnoj biografskoj noti podaci ne idu dalje od 1914. godine...". (129) Navedeni "... pokušaj *uvođenja* Pavelićeva doglavnika u sistem tešanjskih reprezentativnih, a, s obzirom na predočenu dimenziju oficijelnosti, čak i kanonskih simboličkih identiteta ..." (129) jeste, "... s jedne strane, u najdubljem smislu nečastan i *neljudski* spram žrtava ..." (129) i, s druge, strane, piše Brka, predstavlja *ozbiljno, opasno i agresivno pervertiranje* (130) onoga što je nazvao *duhovnim etimonom Tešnjakā*. (130)

5 Navodi Brka kako je Moni Finci "... svjedočio da je Partija koncem 1934. godine s njime u *Matatju* uputila Eliezera Lezu Pereru, Urija Šnetrepla i Nisima Albaharija - "koji su ranije djelovali u cionističkom pokretu i bili iz njega isključeni"" (179)

jem komunističkih ideja⁶ - njima su pripadale i neke organizacije *jevrejske omladine* u kojima ima relevantnu ulogu. Taj će angažman okončati i jednogodišnjom robijom koju će Nisim Albarahari *izdržati* u zloglasnom srbijanskom zatvoru Glavnjača.⁷ Uhapšen je i 1940. godine: "Kao izrazito agilni partijski aktivist, u decembru 1940. Albahari je uhapšen i odveden u koncentracioni logor u Ivanjici (Srbija), gdje je ostao do vojnoga puča izvršenog 27.3.1941. godine - nakon čega je nova vlada, sa generalom Dušanom Simovićem na čelu, amnestirala političke zatvorenike i raspustila vojne logore." (187) No, upozorimo: neće Amir Brka prihvatiti ni naknadne ili memoarske Nisimove i druge interpretacije *omladinskog aktivizam* o kojem govorimo bez kritičkih zapažanja i primjedbi - uočava u njima, na primjer, sklonost ka *glorificiranju* koje je u doba socijalizma među članovima Saveza komunista decenijama bila, reći ćemo tako, gotovo konvencionalna sklonost.

U kontekstu *takvog pristupa* i polazeći od, kako kaže, uvjerenja da se Albaharijevo djelovanje ne može razumjeti "... bez uvida u zbivanja kojima je pripadalo ..." (str. 191.)⁸, prati i u konciznoj formi opisuje ratni angažman Nisima Albaharija. Djeluje odmah nakon 4. jula 1941. godine na organiziranju ustanka, ustaške vlasti ga hapse, uspijeva pobjeći iz sarajevskog zatvora, na području sarajevske oblasti nastavlja s radom na stvaranju partizanskih vojnih formacija, a u Brkinom spisu uz Nisima Albaharija pojavljuju se imena znamenitih i *zaboravljenih* ličnosti koje se angažiraju na *istom zadatku* - tu su, na primjer, Iso Jovanović, sekretar Pokrajinskog komiteta KP, Vaso Miskin Crni i Milutin Đurašković (zajedno sa Nisimom uspjeli su pobjeći uz ustaškog zatvora), tu su, nadalje, Pero Kosorić, Slobodan Princip Seljo, Pavle Goranin, Lepa Perović (sekretar Mjesnog komiteta

6 Nisim Albarhari je *još u gimnaziji* "... primljen u SKOJ, a 1935. godine i u KPJ. Koliko su tada uslovi za prijem u Partiju bili rigorozni, može se pretpostaviti ako se iznese podatak da je ona koncem 1934. godine u cijeloj Jugoslaviji imala svega 2.828 članova. S početka okupacije 1941. godine u Sarajevu je bilo 279 članova Partije, što je utvrdio upravo Albahari ...". (177)

7 Podsjeća Brka: "U februaru 1936. godine policija je uspjela da razotkrije partijsku organizaciju u Sarajevu, te je tokom tri sedmice uhapšeno oko 90 članova i simpatizera Partije. ... Uhapšenici, među njima i Albahari, odvedeni su u zatvor koji se nalazio u zgradi zvanoj *Beledija*. ... Albahari je osuđen na godinu dana robije - koju je izdržao u *Glavnjači*. ... Nakon dolaska s robije 1937. godine Albahari se iznova uključuje u politički život, uz ostalo i kroz intenzivno djelovanje u sindikatima." (182, 183, 185)

8 Brka pojašnjava to *metodsko stajalište*: "Uvjeren sam da je neostvariva ambicija da se iz cjeline žestoko konvulzivnih ratnih događaja, koji su uslijedili na sarajevskom prostoru i općenito u istočnoj Bosni, *izluči* angažman neke individue, pa da se, tako, formira njen *ratni portret*. A u slučaju Nisima Albaharija, s obzirom na specifičnu prirodu zadataka što ih je izvršavao kao borac i, primarno, kao *organizator i politički mobilizator masa*, to nije moguće postići drukčije nego prateći šire ratne pokrete na ovom području i, u tom horizontu, kretanje partizanskih jedinica i partijskih formacija u kojima se on nalazio. Pa da se, na taj način, nastoji doslutiti ono što je, u svemu, moguća konzekvenca Albaharijeva djelovanja ...". (191)

KP), Josif Radić, Slaviša Vajner Čiča, Hasan Brkić, Rato Dugonjić, Dane Olbina, Avdo Hodžić (1921.-1943.) i Mustafa Dovadžija (1921.-1942.), mladi radnici i partijski kuriri koji su proglašeni za narodne heroje, i sl.

No, nećemo pratiti Brkin rukopis i predstavljati njegove uvide u cjelokupni ratni, partizanski i antifašistički *put* Nisima Albaharija⁹: budući da ga naziva *nesumnjivo tragičnim revolucionarom* (283), ukazaćemo *samo* na neke elemente Brkinog poimanja i obrazloženja *takve atribucije*.

5.

S kojim se, dakle, argumentima može tvrditi da je Nisim Albahari *tragični revolucionar* za kojeg će Amir Brka, na primjer, podsjećajući nas ili govoreći onima koji o tome ništa ne znaju ili koji u svom antikomunističkom fanatizmu neće da znaju, reći: on je *nosilac* "... Partizanske spomenice 1941. i brojnih drugih priznanja ..." (266); on je "... narodnim herojem proglašen 27.11.1953. godine - istoga datuma kada je ovim ordenom odlikovan i Huso Hodžić, također Tešnjak ..." (266), a uz "... Pavla Goranina Iliju, Eliasa (Iliju) Engela i Samuela Lerera (Voju Todorovića), ... jedan .../je/... od četiri Jevreja iz Bosne i Hercegovine kojima je dodijeljeno ovo odlikovanje (Nisim je među njima jedini Sefard), i jedan od deset sa prostora Jugoslavije ..." (266); on je čovjek "... koji nam je, iz vremena u kojemu je Evropa greala pod čizmom fašizma što se doimao nepobjedivim, namro ogromno slobodarsko i antifašističko, inspirativno i putokazno humanističko naslijeđe ..." (str. 16); on, bi se "... po svemu, danas mogao uspostaviti i kao figura nadahnuća za novu, autentičnu, nepatvorenu nadu u *pobratimstvo lica u svemiru* (Tin Ujević), i za pokretanje društvenih aktivnosti usmjerenih ka ostvarenju globalnoga humanizma zasnovanog na etici ljudske odgovornosti i solidarnosti ..." (291); *veličina* "... je Albaharijeva i u tome što je, uprkos vlastitom udesu, ostao odan *komunističkoj hipotezi* (A. Badiou) i ničim u njenoj jugoslavenskoj praksi nije stvarao pukotinu, makar bilo sasvim jasno da bi se njegovo *odstupanje* moglo svesti jedino na pasivizaciju, ili na odseljenje u Izrael - što je, naravno, bilo apsolutno inkompatibilno sa takvom ličnošću i njenim uvjerenjima. Bio je on, naime, nedvosmislen i

⁹ Nisim Albahari je period kad se rat već postepeno privodio kraju "... proveo u oslobođenoj Tuzli kao načelnik Odsjeka OZN-e pri Štabu Trećega korpusa NOVJ." (191) A u "... neposrednom poraću radio je u OZN-i Sarajeva (sa činom majora), potom je član Gradskoga narodnog odbora Sarajeva izabranoga 1947. i 1949. godine, a 2.3.1947. izabran je i za predsjednika Mjesnoga sindikalnog vijeća Sarajeva". (264) Zapazimo: Brka se nije mogao upustiti u rekonstrukciju njegovih aktiviteta iz doba njegovog angažmana u *Odjeljenju za zaštitu naroda* (OZN-i), u, dakle, organizaciji koja se bavila obavještajnim i kontraobavještajnim djelatnostima, jer bi to, razumljivo, pripadalo zasebnom istraživačkom poduvatu.

po pitanju cionizma i politike države Izrael ..." (292); on ne bi "... smio biti ni zaboravljen, jer bi taj zaborav kazivao da pristajemo na duh podaništva koji je, davno već, imenovan kao *samoskrivljena nezrelost*. Angažman Nisima Albaharija, pa i samo njegovo ime, afirmiraju se, naime, kao simbol mogućnosti *ljudskije* budućnosti svijeta, a tako i Bosne i Hercegovine, pored ostaloga i nasuprot njenoj *nacionalno* trokonstitutivnoj 'definiciji' iz koje, nema sumnje, proističe katastrofična perspektiva, čije su naznake i u sadašnjosti više nego očite." (296)

Govoreći o onom *tragičnom* u revolucionarnoj djelatnosti *takve osobe* te smatrajući kako "... nama ostaje samo slaba mogućnost slutnje o tome koliko se, zapravo, morao osjećati nesretnim Nisim Albahari ..." (283), Amir Brka potencira, prije svega, njegov *lični udes* (283) koji se dogodio kroz tragičnu sudbinu njegove porodice: njemu su nacifašisti "... pobili najveći dio uže i šire porodice, u pobjedničkoj revoluciji (uz ostalo: antifašističkoj) kao partizani poginula su mu i dva brata ...". (283) No, on se i zbog drugih razloga kao "... komunista, antifašista i revolucionarna koncu, *pod zastavom nove Jugoslavije*, suštinski sučelio sa prazninom ...". (283) Otkuda dolazi ta *praznina* koja sa *svoje strane* otkriva, tvrdi tako Amir Brka, da je on *bio nesumnjivo tragični revolucionar*?

Može se *razabrati*: ta *sluteća praznina* i *tô tragično* oblikovali su se, prema Brkinim uvidima, tako ih tumačimo, na *tlu traumatične divergencije* i *bolnog raskida između ideala i stvarnosti*. Nisim Albahari i brojni drugi Jevreji - antifašisti i partizani, kaže Brka, *prihvatajući* "... oslobodilačko-revolucionarnu ideju i sudjelujući u njenoj realizaciji, mogli su očekivati da će u *ostvarenom idealu*, personalno nepitani za svoje jevrejstvo, biti pripadnici kozmopolitske *zajednice jednakih*." (282) No, pored Holokausta *doživjeli su* "... i to da ih je revolucija, još dok je ostvarivana, neumoljivo ostavila na povijesnoj pustopoljini: onī koji su preživjeli - nisu više, zapravo, nigdje pripadali." (282) Budući da su se, zapravo, republike kao federalne jedinice Jugoslavije definirale i konstituirale, osim Bosne i Hercegovine, kao političke zajednice, nazovimo ih tako, *titularnih* ili *većinskih* naroda - nacija, Jevreji u takvoj državi, državi koja nije *kozmpolitska zajednica jednakih*, zaključuje Brka, *nisu nigdje pripadali*. I u postsocijalističkoj Bosni i Hercegovini Jevreji *nigdje ne pripadaju*, jer ne ulaze u *krug konstitutivnih naroda* i ne mogu, kao i druge *manjine*, koristiti prava koja *tim narodima* pripadaju *dejtonskim ustavom*, pa "... ostaje (retoričko) pitanje: je li realizacija revolucije predvođene KPJ u Bosni i Hercegovini otvorila perspektivu *zajednice jednakih* ili budućnost segregacije i diskriminacije - što, u konačnici, ulazi i u registar fašističkih adjektiva...?" (282) Brka će zaključiti: *činjenica* je da je Nisim Albahari bio "... Jugoslaven bez zemlje i Bosanac koji je u toj državi *nekonstitutivan* ... ". (295) Otuda će potencirati: Nisim Albahari i drugi Jevreji *borili su se* "... u *revolucionarno-oslobodilačkoj borbi na-*

roda Jugoslavije, ali trijumfalni ishod te borbe nije bila i njihova pobjeda, nego su u njoj *sagorjeli*, kako Albahari ističe ... Sintagmom *borili se i sagorjeli* zavještao je on jezgrovit opis sudbine Jevreja u toj borbi, jer: iza onoga što je sagorjelo - ostaje samo pepeo ...". (282) Pa, ipak, Nisim Albahari je sa, recimo tako, svojom političkom i svjetonazorskom aksiologijom, smatra Amir Brka, "... *preživio* krah jugoslavenske realizacije komunističke ideje ..." (291)¹⁰ jer u njoj postoji "... sveltremena humanistička i kozmopolitska suština, u društvenoj formi koja je pripadala njegovu dobu ..." (291): ta je "... suština ... opstala, jer je univerzalna ..." (291), ali "... *traži* artikulaciju za vlastito socijalno ospoljenje, primjerenu drukčijem vremenu." (291)

6.

Mada se u Brknom *rezoniranju* prepoznaju i tonovi *post festum učitanog*, jesu ipak njegove *refleksije o tragičnom* podsticajne. Dodaćemo im nekoliko sopstvenih gledišta. Više se, na primjer, ne zna ili je, pak, s osmišljenom *politikom zaborava*, politikom koja je zasnovana na fanatičnom fundamentalističkom antikomunizmu, potonulo u *crnu tamu amenzije* ono što bi *civilizirana svijest* trebala znati. Trebala bi, uzmimo, znati da je *kraljevska vlast* Jugoslavije progonila i u zatvorima držala mnoštvo opozicionih intelektualaca te ubijala ljevičare, marksiste i komuniste poput sedam sekeretara Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ): ubijeni su Josip Debeljak, Josip Kolumbo, Pavle Paja Marganović, Janko Mišić, Mijo Oreški, Pero Popović Aga i Zlatko Šnajder. Trebala bi, i to s posebnim pijetetom, *civilizirana svijest* u Bosni i Hercegovini znati: ustaška vlast kao nacistička vlast ubila je brojne bosanskohercegovačke intelektualce - ljevičare - komuniste - antifašiste. Nakon što je tek ustanovljena, ustaška vlast u ljeto 1941. godine uhapsila je i ubila, na primjer, dr Branka Brujića, pravnika i komunistu (proveo je više godina u zatvorima Kraljevine Jugoslavije), dr Marcela Šnajdera, filozofa, i Peru Pešuta, komunistu. Kraljevska vlast u Jugoslaviji hapsila je i osuđivala na višegodišnju *robiju* i filozofa Ognjena Pricu, a ustaška vlast ga je strijeljala u Zagrebu 9. jula 1941. godine. Ustaše su ubile i književnika dr Jovana Kršića - bio je u 43. godini života: "Nakon što je 5. maja 1941. godine odbio da položi zakletvu ustaškoj vlasti, uhapšen je i odveden u logor. Ubijen je na putu prema logoru, 23. jula 1941. godine. Do danas nije pronađen njegov grob."¹¹ U logoru Jasenovac ustaški režim

10 Nisim Albahari je umro "... u Sarajevu 19.12.1991. godine, kad se na jugoslavenskom prostoru već sve bilo skršilo i kad su na povijesno pozorje iznova stupile kleronacionalističke snage koje će *svoje* narode preobraziti u tribalne horde - kako bi mogla biti izvršena nova stravična zlodjela: progoni, pokolji, istrebljenja, genocid." (291)

1942. godine na najsvirepiji način ubio je Safeta Krupića, filozofa, i Ziju Dizdarevića, književnika. Četnici - fašisti iz zasjede ubili su 6. maja 1942. godine Hasana Kikića, intelektualca lijeve orijentacije i književnika.

Kako ne biti iritiran i uznemiren fenomenom *uzaludnosti* u historiji i proemancipatorskim političkim borbama i kako ne biti proganjan pitanjem: *čemu i zašto su ti mladi ljudi* žrtvovali svoje živote ako će biti i ostati, i to, između ostaloga, pod uticajem antikomunističkog prezira, u totalnom zaboravu, a svaki spomen na njih biti proskribiran kao htijenje opasnog *vaskrsa* komunista i ideologije komunizma. No, i knjiga Anira Brke pokazuje: nije ni u ovom vremenu sramota baviti se istraživanjem *nasljeđa* komunističke ljevice unutar kojeg ima, svakako, antifašistička borba *zvjezdani status* i najviši civilizacijski domet te, uz to, čuvati spomen na ličnosti koje su ga - žrtvujući i svoje živote - suoblikovale. Istraživanja poput Brkinog istraživanja i memoriranja koja sadrži njegova knjiga, a ona su produkt njegovog suprotstavljanja "... nacionalističkim narativima kroz koje su se rušile postojeće i kreirale nove *politike sjećanja* na ulogu partizana i KPJ u Drugom svjetskom ratu ..." (295), ne moraju - ne moraju to bar sa stajališta proemancipatorske aksiologije i politike - u *bosanskoj sadašnjici* rezultirati njihovom kompromitacijom i traumatičnom diskreditacijom: važno je, pri tome, ne željeti, a takve želje, svakako, nema ni kod Amira Brke, s patetičnom i *plačljivom* nostalgijom ono što je *nemoguće*, jer je, zapravo, *ireverzibilno - restauraciju* ili, pak, *revitaliziranje* tradicije *komunističke ljevice* i njenih ideoloških te drugih *patenata* i tvorevina.

(Tekst se objavljuje prvi put)

11 Grebović-Lendo, Nadina i Smajić, Muamera (2013) *Književna i politička djelatnost Jovana Kršića između dva svjetska rata: rukopisna građa*, Sarajevo: NUBBiH, 71